

פרופסור עזרא פליישר

דברים לזכרו מאת פרופ' אברהם גרוסמן

פרופסור עזרא פליישר נולד בעיר טימישווארה שברומניה בשנת 1928. את השכלתו בשפה העברית ובתרבותה רכש בבית אביו, י"ל פליישר, שנחשב לאחד מחשובי החוקרים של ר' אברהם אבן עזרא. בשנות החמישים נכלא עזרא פליישר בידי השלטון הקומוניסטי ברומניה בשל פעילותו הציונית, וסכנת מוות ריחפה על ראשו. בהיותו בבית הסוהר הוא העלה על הכתב שירים בעברית, ואלה הוברחו לארץ ונתפרסמו בעילום שם. על שירים אלה זכה בשנת תשי"ט בפרס ישראל לספרות יפה, ושנה לאחר מכן, ב־1960, עלה לארץ. הוא למד בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים, והתמקד בחקר השירה והפיוט בימי הביניים,

בהדרכתו של פרופסור חיים שירמן. בשנת 1968 קיבל את התואר דוקטור, והורה באוניברסיטה העברית עד לפרישתו. בשנת 1984 נבחר לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

פליישר נמנה עם הגדולים והמובהקים שבין חוקרי מדעי היהדות בדור האחרון. חוקר פורה ביותר היה. הוא כתב שבעה ספרים ומאות מאמרים וערך עשרות ספרים. ספרו האחרון – שאותו כתב יחד עם הפרופ' משה גיל – עוסק בר' יהודה הלוי, המשורר האהוב ביותר על פליישר. חלק ניכר מזמנו הקדיש להדרכת תלמידים מתקדמים בחקר הפיוט, וסייע לחברים בעצות טובות כדי בקיאותו הטובה עליו בכל מכמני היהדות. השירה העברית בימי הביניים זכתה בדורות קודמים בחוקרים דגולים, ובהם יוס' טוב ליפמ' צונץ, חיים ברודי, מנחם זולאי, חיים שירמן ושלום שפיגל. ייחודו של פליישר הוא בראייה הכוללת של כל תחומי השירה והפיוט ובכל מרכזי היהדות בימי הביניים. ראייה כוללת זו אפיינה את כל מחקריו. בקי היה במשלי חכמה שנתחברו בפרס שבמזרח, בשירי חול ובמקאמות מספרד שבקצווי מערב ובפיוטיהם של המשוררים הקדומים שפעלו בארץ ישראל ושל המאוחרים שפעלו באשכנז. מחקרים אלה מתאפיינים בבקיות מפליאה בכל מכמני השירה העברית לגוניה ולצורתיה, שבאה לידי ביטוי במחקר פילולוגי מפורט ומדויק ובראייה כוללת ויכולת סינתזה מעולה. מחקריו הרימו תרומה נכבדת גם לחקר תולדות עם ישראל בימי הביניים. כך, למשל, בניתוח שירת החול של משוררי ספרד עמד על ההשלכות שיש לשירה זו על הריבוד החברתי ועל עולמם המנטלי של היהודים באותה עת.

בקיאותו המופלאה באה לידי ביטוי מובהק בספרו "שירת הקודש העברית בימי הביניים" שיצא לאור בשנת 1975. ספר זה משמש מבוא מקיף לחקר השירה העברית בימי הביניים לתפוצותיה ולסוגיה. הוא מציג חלוקה של תקופות משנה של השירה העברית בימי הביניים ועומד על הקווים המאפיינים אותה בכל תקופה ובכל מרכז. בין המרכזים שעסק בהם בספר זה יש למנות את ארץ ישראל, בבל, ספרד, איטליה צרפת ואשכנז. פליישר תיאר את הצביון המיוחד לכל אחת מן האסכולות הפייטניות שהתפתחו במרכזים הללו.

סגנון כתיבתו היה מופלא. אהבתו ללשון העברית לא ידעה גבולות, ובספרים שערך הקפיד ביותר לא רק על תכנים וסגנון, אלא אף על עיצוב טיפוגרפי, משל מדובר היה בילד שעשועים יקר. תלמידיו מרכזים עתה את מאות מאמריו והם עתידים להתפרסם בכעשרה כרכים. זוהי עדות מובהקת ליבול הרב והמבורך של פליישר.

את מרב זמנו וכוחותיו הקדיש פליישר למחקר ולהוראה. אף על פי כן, עד יומו האחרון עסק גם בפעילות ציבורית הקשורה במחקר אקדמי. בשנת 1967 יסד פליישר את המפעל לחקר השירה והפיוט בנגיזה הקהירית. מטרת המפעל לפענח, לזהות ולקטלג את קטעי השירה והפיוט שנשתמרו באוספי הנגיזה הקהירית. במפעל זה רכזו תצלומיהם של רוב אוספי הנגיזה בעולם. לאחר ארבעים שנות עבודה הושלם

קטלוג השירים ברוב האוספים הגדולים של הגניזה. במאגר המידע של המפעל רשומים כ־70,000 שירים. כדי להעריך את תרומתו של מפעל זה ראוי לציין כי סך כל השירים שרשם י' דוידזון בארבעת הכרכים של "אוצר השירה העברית" מתקרב ל־40,000. המפעל משמש מקור מידע ראשון במעלה לכל העוסקים בשירה הקדומה ובתחומים הגובלים עמה, והוא נתמך בידי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

פליישר עמד בראש האיגוד העולמי למדעי היהדות. משנת תשנ"ו ועד פטירתו שימש יושב ראש של הוועד הפועל של חברת "מקיצי נרדמים", שמטרתה לפרסם מקורות במדעי היהדות שנתרו בכתבי יד ועדיין לא ראו אור. מפעל מבורך אחר שלו הוא "מקורות לחקר תרבות ישראל" שיצאו לאור בידי האיגוד העולמי למדעי היהדות וקרן הרב דוד משה ועמליה רזון. מאז הקמתה עמד פליישר בראש הקרן הזאת שמטרתה לפרסם כתבי יד יהודיים מימי הביניים. קשה לתאר כמה עמל וטורח השקיע בבדיקת כתבי היד של המחברים, בתוכנם ובעיצובם הטיפוגרפי. הוא לא היה מוכן להתפשר על איכות הספרים הללו. רק מי שהיה במחיצתו בעת ביצוע מלאכה זו יכול להעריך את העמל הרב שהשקיע בה שלא על מנת לקבל פרס.

כאמור הקדיש פליישר מאמצים מרובים להוראה והעמיד תלמידים משובחים. הם מספרים בהתפעלות יתרה על הדרך שבה הכניס אותם אל גנזי השירה העברית, קידמם וטרח עמם בשיפור מחקריהם. הוא היה מורה קפדן ביותר, ואולם התלמידים חשו שהדבר נעשה מתוך רצון לחנכם לזהירות, לאחריות ולקפדנות. אחד מהם, ד"ר עדן הכהן, כתב עליו לאחר פטירתו: "בימים שפרופ' עזרא פליישר היה בינינו, לא יכולנו להעלות על הכתב אפילו שורה אחת, מבלי שדמותו הסמכותית תעמוד לנגד עינינו ותפציר בנו לגלות זהירות מחקרית ואחריות מדעית, להקפיד בדברינו ולדייק בהם עד כחוט השערה. ידענו כי הוא עתיד לקרוא בעיון כל מילה שתצא מתחת ידינו, והשתדלנו שדברינו יקלעו לאמות המידה המחקריות שהציב בפנינו". על אמתות דברים אלה יעידו גם חוקרים רבים שאת דבריהם בחן הפרופסור פליישר בספרים המרובים שערך.

קפדנותו המדעית של פליישר הייתה לשם דבר. מספר פעמים הוא התוודה בפני תלמידים וחברים כי בעת כתיבת מחקריו הוא מדמה בנפשו שהמשורר או הפייטן, אשר את דבריו הוא מהדיר וחוקר, ניצב לידו, מתבונן בעשייתו ומיחל שיעשה מלאכה נקייה ונאמנה ויכוון למטרה המקורית של הכותב. הכרת טובה נדירה חש פליישר למורו הפרופ' חיים שירמן. במסירות רבה הוא שקד על פרסום כתב יד של ההרצאות של שירמן על תולדות השירה העברית בספרד ובפרובנס. פליישר נטל חומר היולי זה, השלימו בהשלמות מרובות – הרבות לעתים מן המקור – ופרסמו בשני כרכים מפוארים: "תולדות השירה העברית בספרד המוסלמית" (תשנ"ו); "תולדות השירה העברית בספרד הנוצרית ובדרום צרפת" (תשנ"ז). ספק אם יש בדרונו דוגמה נוספת מעין זו להכרת תודה של תלמיד לרבו.

ההוקרה הרבה שרחשו לו עמיתים ותלמידים באה לידי ביטוי בספר היובל "כנסת עזרא – ספרות וחיים בבית הכנסת", שראה אור בשנת תשנ"ה, בעריכת ש' אליצור, מ"ד הר, א' שגאן וג' שקד. בפטירתו של הפרופ' עזרא פליישר איבדה האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים את אחד מטובי חבריה.

ענת, רעייתו של פליישר, נפטרה בכ"ט בטבת תשס"ה (10 בינואר 2005). פליישר הניח אחריו בן ובת, יהודה אבנר ושולמית, ושבעה נכדים.

עזרא פליישר הלך לעולמו בא' באב תשס"ו (26 ביולי 2006).
בן 78 היה במותו.
יהי זכרו ברוך.